

TEOS VUOROVAIKUTUKSEN ANATOMIAN ANALYSOINNIN TUEKSI

Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm 2016. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino. 447 s. ISBN 978-951-768-567-2

Tänä vuonna (2017) on kulunut 20 vuotta ensimmäisen suomenkielisen keskustelunalyysin oppikirjan julkaisemisesta. Liisa Tainion toimittamasta *Keskustelunalyysin perusteet*-kirjasta on muodostunut klassikko, joka on tuttu jokaiselle sosiaalisen vuorovaikutuksen tutkimisesta kiinnostuneelle. Nyt klassikko on saanut rinnalleen täydentävän teoksen ”*Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*”. Tämä Melisa Stevanovicin ja Camilla Lindholmin toimittama teos on mittava: Siinä on yhteensä 447 sivua, ja käsiteltyjen aiheiden kirjo on laaja. Lukuja on yhteensä 20, ja eri kirjoittajia toimittajien lisäksi 14.

Teos jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa käsitellään sosiaalisen vuorovaikutuksen resursseja eli niitä keinoja, joilla vuorovaikutusta rakennetaan ja jäsennetään, toisessa vuorovaikutuksen erityisiä haasteita ja kolmannessa keskustelunalyysin metodisia lähtökohtia. Teos valottaa keskustelunalyyttisen tutkimussuunnan nykytilaa monipuolisesti ja täydentää aikaisempaa suomenkielistä keskustelunalyysia käsittelevää menetelmäkirjallisuutta (ks. Tainio, 1997; Ruusuvuori, Haakana & Raevaara, 2001; Tainio, 2007; Haddington & Kääntä, 2011). Mukana on myös kiinnostavia uusia avauksia ja näkökulmia vuorovaikutuksen jäsenytyneisyyteen.

OSISTA KOKONAISUUTEEN

Yhteisen ymmärryksen saavuttaminen vuorovaikutuksessa on monen tekijän summa. Emme ymmärrä toisiamme pelkän kielen varassa vaan sen lisäksi ymmärryksen rakentamiseen vaikuttavat esimerkiksi ilmeet, eleet ja vuorovaikutustilanteen materiaallinen ympäristö. Vuorovaikutusta analysoidessamme pyrimme saamaan käsityksen siitä, mikä merkitys näillä eri resursseilla on yhteisen ymmärryksen rakentamisessa. Pyrimme siis ymmärtämään vuorovaikutuksen anatomiaa ja sitä, miten sen osat yhdessä työskentelevät kokonaisuudessa.

Teoksen ensimmäisessä osassa näkökulma fokusoituu ensin vuorovaikutuksen perusedellytyksiin: keholliseen läsnäoloon, kosketukseen ja katseeseen. Kehollisen läsnäolon käsittely jäsenyy Goffmannilta (1964) peräisin olevien käsitteiden *kokoontuminen* ja *kohtaaminen* mukaan. Kokoontumisesta on kyse tilanteissa, joissa ihmiset ovat samassa tilassa ja aistivat toisensa mutta suhtautuvat toisiinsa sivistyneen välinpitämättömästi. Varsinainen vuorovaikutus kuitenkin edellyttää aina kohtaamista, jossa ihmiset osoittavat suuntautuvansa toisiinsa. Kiinnostavaa on, miten tämä vuorovaikutuksen perusedellytys tehdään mahdolliseksi; miten siis kokoontumisesta päästään kohtaamiseen. Luvussa havainnollistetaan mielenkiintoisesti sitä, miten erityisesti keholliset resurssit, kuten katse, asennot ja ihmisten asettuminen tilaan, mahdollistavat kohtaamisen. Katseella on kohtaamisen mahdollistamisen lisäksi yksittäisenä resurssina

monia muitakin olennaisia vuorovaikutusta jäsentäviä tehtäviä. Katsetta käsittelevässä luvussa tuodaan monipuolisesti esille katsetta käsittelevää tutkimusta ja havainnollistetaan hyvin katseen keskeistä roolia vuorovaikutuksen säätelemisessä ja osallistumisen jäsentämisessä.

Kehollisista resursseista teoksessa keskitytään myös ilmeisiin, eleisiin ja asentoihin. Näitä erittelevä luku pohtii kehollisten resurssien tarkoituksellisuutta ja ei-tarkoituksellisuutta ja havainnollistaa, miten erityisesti ilmeet tuovat esiin puhujan asennoitumista ja tunnetilaa ja samalla säätelevät vuorovaikutuksen kulkua.

Kielellisistä resursseista keskitytään tarkastelemaan erityisesti sanoja ja lauserakenteita. Sanoja tarkastelevassa luvussa pohditaan sanavalintojen vuorovaikutuksellista merkitystä. Luvun esimerkit tuovat esiin eri näkökulmia siihen, millainen merkitys sanavalinnoilla on osana toimintojen muotoilua. Vuorovaikutuslingvistinen tutkimus on esimerkiksi tuonut näkyväksi sellaisia dialogipartikkeleiden hienojakoisia merkityseroja, joita emme osaa eksplikoida siitä huolimatta, että omassa kielenkäytössämme suuntaudumme niihin systemaattisesti. Osaamme esimerkiksi valita dialogipartikkelista *jo* ja *niin* yleensä keskustelun toiminnalliseen ja sekventiaaliseen kontekstiin sopivan vaihtoehdon, vaikka emme todennäköisesti osaa selittää niitä systemaattisia eroja, joita näiden partikkeleiden käytössä on (ks. Sorjonen 2001). Sanavalintojen ja erityisesti esimerkiksi tiettyihin ihmisryhmiin viittaavien termien voi ajatella luovan ja ylläpitävän sosiaalista ja kulttuurista todellisuuttamme. Tästä näkökulmasta sanavalintoja on eritelty erityisesti jäsenkategoria-analysissa, joka on keskustelunanalyysia lähelle tuleva tutkimusala (ks. tarkemmin Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012).

Kielen rakenteet ovat tärkeä resurssi toimintojen muotoilussa. Lauserakenteita kos-

kevassa luvussa yksi keskeinen teema liittyy muodon ja funktion suhteeseen. Keskustelunanalyysin näkökulmasta nämä eivät kulje käsi kädessä eikä esimerkiksi interrogatiiviseksi muotoiltu lausuma aina välttämättä toimi kysyvässä tehtävässä vaan sillä voi olla myös muita funktioita. Luvussa tuodaan esimerkkien avulla esille monia sellaisia erityisesti puhutulle suomalaiselle ominaisia rakenteita, joista jokaisen keskusteluntutkijan soisi olevan perillä. Kielen rakenteiden lisäksi prosodia on resurssi, joka tekee puhetoiminnoista tunnistettavia. Lisäksi se jaksottaa puhetta ja ainakin joissakin tilanteissa myös välittää puhujan asennoitumista. Prosodiaa koskeva luku on hyvä johdatus prosodian analysointiin ja sen moninaisten tehtävien ymmärtämiseen.

Kehollisten ja kielellisten resurssien tarkastelun jälkeen teoksen ensimmäisessä osassa siirrytään käsittelemään vuorovaikutuksen jäsennyksiä resursseina sekä materiaalien ympäristöjen suhdetta vuorovaikutuksen jäsentymiseen. Toimintojaksojen osalta esitellään erityisesti vieruspareja. Luvussa tulee hyvin ilmi se, että vierusparien kaltaisen keskustelunanalyttisen perusjäsennyksenkin osalta on vielä paljon tarvetta lisätutkimukselle: emme tiedä vielä paljoakaan siitä, miten kehollinen toiminta osana vieruspareja jäsentyy.

Kiinnostavaa on, että teoksessa käsitellään myös sosiaalisia rakenteita vuorovaikutusta jäsentävinä resursseina. Sosiaalisia rakenteita käsittelevä luku onkin mielestäni yksi kirjan inspiroivista uusista näkökulma-avauksista. Luku alkaa pohdinnalla siitä, miten olennainen sosiaalinen rakenne on käsitys *itsestä*. Tästä käsityksestä käsin jäsenämme kaikkea sitä vuorovaikutusta, johon olemme osallisena. Sosiaalisiksi rakenteiksi voi hahmottaa myös osallistujien väliset tiedolliset ja emotionaaliset suhteet sekä valtasuhteet. Vuorovaikutuksessa hahmotamme omia osallistumisemme tapoja ja mahdollisuuksia tavallisesti suhteessa siihen, miten ymmärrämme

itseemme ja muiden osallistujien väliset suhteet: olemmeko tiedollisesti symmetrisessä asemassa, miten läheiset välimme ovat ja millaiset oikeudet osallistujiamme määrittävät. Sosiaaliset rakenteet ovat kuitenkin osin hyvin abstrakteja eikä niitä aina voi tavoittaa yksittäisiä keskusteluja analysoimalla.

Materiaalisia ympäristöjä koskevissa luvuissa tarkastellaan sitä, miten toisaalta tilat ja osallistujien liikkuminen tilassa ovat yhteydessä vuorovaikutuksen jäsentymiseen ja miten uudenlaiset teknologiset ympäristöt vaikuttavat siihen, miten olemme vuorovaikutuksessa. Teknologian lisääntyminen on muutaman viimeisen vuosikymmenen aikana vaikuttanut esimerkiksi siihen, miten vastaamme puhelimeen: lankapuhelimiin tavattiin vastata hyvin eri tavalla kuin matkapuhelimiin vastataan – ja syitä tähän on tietenkin useita. Teknologian lisääntyessä vuorovaikutusympäristömme muuttuvat, kun kasvokkainen vuorovaikutus korvautuu osin tai kokonaan erilaisilla teknologiavälitteisillä vuorovaikutusmenetelmillä. Myös tällaisten uusien ja usein monimutkaisilta vaikuttavien vuorovaikutusympäristöjen ja -tilanteiden tutkimukseen nämä kirjan luvut antavat hyvän pohjan.

VUOROVAIKUTUKSEN HAASTEET JA KORJAUSKEINOT

Kirjan toisessa osassa näkökulma fokusoituu vuorovaikutuksen ongelmakohtiin ja siihen, miten näitä ratkotaan. Tämän osan lukujen esimerkit ovat kaikki peräisin eri tavoin epäsymmetrisistä keskustelutilanteista eli keskusteluista, joissa on mukana henkilöitä, joilla on heikentynyt kuulo, afasia, muistisairaus tai autismin kirjon häiriö, tai suomea toisena tai vieraana kielenään puhuvia kielenkäyttäjiä. On hienoa, että teokseen on otettu mukaan tämä eri tavoin haasteellisia vuorovaikutustilanteita käsittelevä osio, sillä eri tavoin epä-

symmetristen vuorovaikutustilanteiden tutkimusta tehdään Suomessa paljon. On myös selvää, että tämä on yksi keskusteluanalyyttiläisen tutkimusalan tärkeä sovellusalue: tarvitsemme tietoa näistä tilanteista ja osallistujien niissä kohtaamista haasteista, jotta voimme paremmin ymmärtää ihmisten välisen yhteisymmärryksen rakentamisen hienosyisiä mekanismeja ja jotta pystyisimme löytämään keinoja, joilla voisimme tukea yhteisymmärryksen saavuttamista erilaisissa haasteellisissa vuorovaikutustilanteissa.

Tämän osan luvut antavat näkökulmia paitsi erilaisiin epäsymmetrisiin vuorovaikutustilanteisiin myös vuorovaikutuksen korjausilmiöihin. Ensimmäisessä luvussa tarkastellaan oman puheen korjauksia ja erityisesti sanahakuja. Toisessa luvussa korjausilmiöistä nousee fokukseen toisen aloittama korjaus, erityisesti avoimet korjausaloitteet. Nämä luvut havainnollistavat hyvin kehollisten keinojen korostumista epäsymmetrisissä tilanteissa. Lisäksi ne antavat esimerkkejä siitä, millaisin keinoin kompetentimpi puhuja ottaa vuorovaikutuksen etenemisestä enemmän vastuuta.

Kolmannessa tämän osan luvussa käsitellään ymmärtämisen haasteita, joita on toki kaikissa vuorovaikutustilanteissa mutta erityisen taajaan eri tavoin epäsymmetrisissä keskusteluissa. Luvun esimerkeissä huomio kiinnittyy keinoihin, joilla osoitetaan, että nimenomaan keskustelun sisällöllisessä ymmärtämisessä on haasteita. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi edeltävän vuoron osittaiset toistot sekä ymmärrystarjoukset ja ymmärtämättömyyden kielentämiset. Näiden lisäksi luvussa käsitellään ”peiteltyjä korjauksia” eli tilanteita, joissa keskustelukumppanin puheetta korjataan osana seuraavaa vuoroa nostamatta korjausta vuorovaikutuksen päätösminnaksi.

Osan kaksi viimeistä lukua tarjoavat uudenlaisia näkökulmia intersubjektiviisuuden ongelmiin, sillä niissä fokuksessa ovat sosiaa-

lisen havaitsemisen haasteet ja luottamuksen ongelmat. Tämän tyyppisiä ongelmia ei ole tavallisesti nostettu keskiöön vuorovaikutuksen korjausilmiöitä tutkittaessa, vaikka niitä varmasti on kaiken tyyppisissä vuorovaikutustilanteissa. Sosiaalisen havaitsemisen ongelmilla tarkoitetaan teoksessa kykyä ymmärtää, millaisia tavoitteita tai pyrkimyksiä keskustelukumppanilla on ja toimia tämän mukaisesti, sekä kykyä tehdä havaintoja keskustelukumppanin kehollisesta toiminnasta sekä vuorovaikutuksen kontekstipiirteistä. Teoksessa sosiaalisen havaitsemisen ongelmien käsittelyä havainnollistetaan esimerkeillä, jotka ovat peräisin vuorovaikutustilanteista, joissa on mukana autismin kirjon henkilöitä tai skitsofreniaa sairastavia henkilöitä. Heillä ei ole usein edes mahdollisuutta tai kykyä korjata ongelmia, jotka ovat yhteydessä sosiaaliseen havaitsemiseen, ja siksi näiden haasteiden korjaamiseen tarvitaan yhteistyöhön valmis keskustelukumppani.

Luottamus on vuorovaikutuksessa perustavanlaatuisen lähtökohta. Yleensä oletamme, että keskustelukumppanimme puhuu totta eikä yritä johtaa meitä tietoisesti harhaan. Luottamuksen haasteita käsittelevän luvun esimerkit ovat peräisin hoitokodista, jossa keskusteluihin osallistuu henkilöitä, joilla on muistisairaus. Muistisairaiden henkilöiden vuorovaikutukselle on tyyppillistä ”satuilu” eli tilanteet, jossa he kertovat asioista, jotka voisivat periaatteessa olla totta mutta eivät vuorovaikutuksen kontekstia tarkemmin havainnoitaessa osoittaudu paikkaansa pitäväksi. Luvussa esitetyt esimerkit osoittavat, miten myös luottamuksen haasteita voidaan analysoida keskusteluanalyysin keinoin, ja inspiroivat pohtimaan, miten luottamuksen haasteet ilmenevät muissa kuin sellaisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa yhden keskustelukumppanin kyky tehdä tietoisia valintoja on selvästi horjunut esimerkiksi juuri muistisairauden vuoksi.

METODISET LÄHTÖKOHDAT

Kirjan kolmannessa osassa käsitellään keskusteluanalyysin metodologisia lähtökohtia. Luvuista ensimmäisessä käsitellään metodin kannalta isoja keskusteluanalyttiseen tutkimusprosessiin liittyviä asioita: millaista aineistoa keskusteluntutkija tutkii, miten aineistoa kerätään, litteroidaan, käännetään ja glossataan eli kirjoitetaan auki morfeemi morfeemilta, miten kokoelmia muodostetaan ja miten analyysiprosessi etenee. Luku siis johdattelee kysymyksiin, joista jokainen jo itsessään vaatisi vähintäänkin luvun mittaisen käsittelyn. Luku palvelee nähdäkseni parhaiten lukijaa, joka on ensimmäistä kertaa tutustumassa keskusteluanalyttiseen menetelmään.

Osion muissa luvuissa käsitellään kysymyksiä, joihin yhä useampi keskusteluntutkija törmää tutkimusta tehdessään ja jotka kirjan tavoitteiden mukaisesti myös kutsuvat tieteenalojen väliseen yhteistyöhön. Käsitellyt metodiset kysymykset ovat ajankohtaisia: viime vuosikymmenen aikana nimenomaan pitkittäistutkimukset ovat yleistyneet, suuriin aineistoihin perustuvat keskusteluanalyysia ja määrällistä tutkimusta yhdistävät tutkimushankkeet ovat tulleet tavallisemmiksi ja yhä enemmän tehdään myös tutkimusta, jossa yhdistetään keskusteluanalyysia ja kokeellista tutkimusta.

Luvuista ensimmäisessä käsitellään keskusteluanalyysin ja etnografian toisiaan täydentävää luonnetta. Luvussa nousee pohdittavaksi kysymyksiä, joita jokainen keskusteluanalyttista tutkimusta tekevä joutuu miettimään, vaikka ei tutkimusasetelmaansa millään tavalla etnografiseksi mieltäisikään. Olennainen on erityisesti kysymys kontekstin roolista: keskusteluanalyysissa ensisijainen kiinnostus kohdistuu tietyn vuorovaikutustoiminnan sekventiaaliseen kontekstiin, kun taas etnografiassa pyritään yleensä saa-

vuttamaan ymmärrys tutkimuksen kohteena olevan ilmiön laajemmista kulttuurisista kytköksistä. Kysymys siitä, missä määrin vuorovaikutustilanteen laajempaa kontekstia tulisi tuntea, on kuitenkin tärkeä myös monessa keskustelunanalyttisessä työssä. Erityisesti näin on tutkimuksissa, joissa tarkastellaan esimerkiksi työelämän erikoistuneita vuorovaikutustilanteita, vaikkapa lennonjohtokeskusteluja, joista myös annetaan esimerkkejä teoksessa. Luku havainnollistaa, miten etnografiset havainnot voivat nostaa esiin analyttisiä kysymyksiä, joihin päästään pureutumaan keskustelunanalyysin avulla.

Keskustelunanalyttistä pitkittäistutkimusta käsittelevä luku pohjautuu kahden erityyppisen pitkittäistutkimuksen, niissä tehtyjen valintojen ja saavutettujen havaintojen esittelyyn. Toinen tutkimus on Savijärven (2011) väitöskirja, jossa analysoidaan lasten kielen omaksumista kielikylpypäiväkodissa kahden vuoden aikana ja toinen Voutilaisen, Peräkyllän ja Ruusuvooren (2011) tutkimus pitkittäisestä terapiaprosessista. Tutkimusten esittelyn kautta lukijalle tarjoutuu mahdollisuus pohtia pitkittäistutkimuksen problematiikkaa. Hyvin tulee havainnollistetuksi esimerkiksi se pitkittäistutkimukselle ominainen metodinen periaate, että analysoitavaksi valikoidaan samankaltaisia sekvenssejä samankaltaisissa vuorovaikutusympäristöissä pitkittäisen aineiston eri vaiheista. Luku kuitenkin herättää myös joitakin kysymyksiä. Yksi tällainen on kysymys erilaisista tavoista määrittellä pitkittäistutkimus. Miten pitkältä ajanjaksolta aineisto on kerättävä, jotta voidaan puhua pitkittäistutkimuksesta? Luvussa nostetaan melko vahvasti esiin myös näkökulma siihen, että pitkittäistutkimuksissa päästään näkemään, miten osallistujien *kompetenssi* muuttuu. Kysymys siitä, mitä kompetenssilla keskustelunanalyttisessä tarkastelussa tarkoitetaan ja miten sen muutos on mahdollista todentaa, on hyvin kiehtova.

Tässä luvussa tarjotut esimerkkitutkimukset nostavat tästä esiin muutamia havaintoja mutta kirjoittajien näkökulmia tähän kysymykseen olisi johtopäätöksissä mielellään lukenut enemmänkin.

Osan kahdessa viimeisessä luvussa käsitellään vuorovaikutusilmiöiden kvantifiointia ja keskustelunanalyttisten näkökulmien yhdistämistä kokeelliseen tutkimukseen. Keskustelunanalyysissa kvantifointiin on usein suhtauduttu varauksellisesti esimerkiksi siksi, että jo pelkkä vuorovaikutusilmiöiden laskeminen on haastavaa (ks. Schegloff, 1993). Toisaalta keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa pyritään kuitenkin usein analysoimaan ilmiöitä, jotka toistuvat samankaltaisina ja verrannollisina vuorovaikutustilanteesta toiseen. Kvantifiointia käsittelevä luku havainnollistaakin hyvin sitä, miten keskustelunanalyttiset näkökulmat voivat kyseenalaistaa määrällisessä tutkimuksessa saavutettuja tutkimustuloksia erilaisista vuorovaikutusilmiöistä, vaikkapa naurusta (ks. Haakana, 2002), sekä sitä, miten vuorovaikutusilmiöitä kvantifioimalla voidaan toisaalta saavuttaa syvällisempi ymmärrys vuorovaikutuksen säännönmukaisuudesta.

Kokeellisen tutkimuksen yhdistäminen keskustelunanalyttisiin näkökulmiin on käsitellyssä kirjan viimeisessä luvussa. Tässä luvussa liikutaan jo hyvin kauas perinteisestä keskustelunanalyttisestä metodologiasta. Luku kuitenkin osoittaa kiinnostavien tutkimusesimerkkien avulla, että keskustelunanalyttiset tutkimukset voivat toisaalta motiivoida kokeellista tutkimusta vaikkapa analysoimaan prosodian osuutta vuorottelun jäsentymisessä ja että kokeellisten tutkimusten avulla voidaan toisaalta ymmärtää sosiaalisen toiminnan ”anatomiaa” syvällisemmin. Luku puoltaa paikkaansa kirjan metodiosuudessa, sillä erilaisia kokeellisia lähestymistapoja hyödyntävä keskustelunanalyttinen tutkimus on kiistatta viime vuosina lisääntynyt.

METODIOPAS VAI KÄSIKIRJA?

Teos *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* täydentää aikaisempaa metodikirjallisuutta eikä juuri-kaan kertaa asioita, jotka on jo sanottu ja selvitetty. Ehkä tästä syystä konkreettiset tutkimuksen tekemiseen liittyvät käytänteet jäävät siinä melko vähälle käsittelylle. Esimerkiksi litterointia ja glossausta käsitellään teoksessa vain ohimennen. Tämä on toisaalta perusteltua, koska esimerkiksi litteroinnista on olemassa Seppäsen (1997) suomalainen klassikkoartikkeli, joka toimii edelleen erinomaisena johdatuksena litteroinnin peruskysymyksiin. Keskusteluaineistojen kääntäminen ja kielipillinen glossaus ovat kuitenkin asioita, joihin erityisesti suomenkielisiä keskusteluja analysoivat tutkijat nopeasti törmäävät. Olisi ollut hienoa, jos kirjassa olisi ollut näihin metodin kannalta olennaisiin kysymyksiin syventyvä luku.

Vaikka teoksen nimen alaotsikko viittaa siihen, että teos olisi ensisijaisesti menetelmäopas, oman lukukokemukseni perusteella ajattelen, että teosta voisi pitää myös käsikirjana. Kokonaisuutena se antaa erinomaisen kokonaiskuvan keskusteluanalyttisten tutkimussuunnan nykytilasta ja tavoitteensa mukaisesti nostaa esiin selviä uusia suuntia tieteidenväliselle yhteistyölle. Käsikirjamaisuuden puolesta puhuu se, että teos kattaa hyvin laajan kirjon aiheita, joista myös varttuneemmat keskusteluntutkijat voivat saada uusia näkökulmia tutkimukseensa. Vaikka teos on ajankohtainen ja juuri tämänhetkissä tutkimuksen trendeissä kiinni, uskon sen myös kestävän aikaa, koska useissa luvuissa kurotetaan kunnianhimoisesti myös tulevaisuuteen ja avataan uusia näkökulmia ihmiselämän kannalta keskeisen ja pysyvän aiheen – vuorovaikutuksen – ymmärtämiseen.

Niina Lilja

FT, yliopistonlehtori

Tampereen yliopisto

Viestintätieteiden tiedekunta

niina.lilja@uta.fi

LÄHTEET

- Goffmann, E. (1964). The neglected situation. *American Anthropologist*, 66, 133–136.
- Haakana, M. (2002). Laughter in medical interaction: From quantification to analysis, and back. *Journal of Sociolinguistics*, 6, 207–235.
- Haddington, P. & Kääntä L. (2011) (toim.). *Kieli, keho ja Vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jokinen, A., Juhila, K. & E. Suoninen (2012) (toim.). *Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J. & Haakana M. & Raevaara L. (2001) (toim.). *Institutionaalinen vuorovaikutus: Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Savijärvi, M. (2011). *Yhteisestä toiminnasta yhteiseen kieleen*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisen ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Schegloff, E. A. (1993). Reflections on quantification in the study of conversation. *Research on Language and Social Interaction*, 26, 99–128.
- Seppänen, E-L. (1997). Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa L. Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet*, (s. 18–31). Tampere: Vastapaino.
- Sorjonen, M-L. (2001). *Responding in conversation: A study of response particles in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- Tainio, L. (1997) (toim.). *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.
- Tainio, L. (2007) (toim.). *Vuorovaikutusta luokahuoneessa: Näkökulmana keskusteluanalyysi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Voutilainen, L. & Peräkylä A. & Ruusuvuori J. (2011). Therapeutic change in interaction: Conversation analysis of a transforming sequence. *Psychotherapy Research*, 21, 348–365.